

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาสภาพการจัดโครงการอาหารกลางวันในกลุ่มโรงเรียนทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญของอาหารที่มีต่อสุขภาพและอนามัยของมนุษย์
2. ความสำคัญของอาหารต่อสุขภาพของนักเรียน
3. ประวัติการจัดบริการอาหารกลางวันในประเทศไทย
4. วัตถุประสงค์และความมุ่งหมายในการจัดโครงการอาหารกลางวัน
5. รูปแบบการจัดโครงการอาหารกลางวัน
6. สถานที่ที่ใช้ดำเนินการจัดโครงการอาหารกลางวัน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญของอาหารที่มีต่อสุขภาพและอนามัยของมนุษย์

วนิดา สิทธิธรรณฤทธิ์ (2523, หน้า 4) ได้กล่าวถึงสุขภาพอนามัยตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ได้ให้ความหมายของคำว่า "สุขภาพ" และ "อนามัย" ว่า

สุขภาพ หมายถึง ความเป็นสุภาพปราศจากโรค

อนามัย หมายถึง ความไม่มีโรคหรือความสบายกาย

สุขภาพอนามัย (Health) หมายถึง สภาพที่แข็งแรงของร่างกายและจิตใจ หรือสภาพที่ปราศจากโรคหรือความเจ็บป่วยใด ๆ ในทุกส่วนของอวัยวะ

อนามัย คือ คุณสมบัติที่เป็นกำไรของชีวิตอย่างหนึ่ง ซึ่งช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีโอกาสใช้ความสามารถที่มีอยู่ในคนได้เต็มที่ และมีสมรรถภาพสูงในการปรับคนให้กลมกลืนกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม

จรรยา วิทศุภกร (2528, หน้า 59-61) ได้แสดงให้เห็นว่า อัตราพัฒนาการของเด็กแต่ละคนแตกต่างกันโดยธรรมชาติ พัฒนาการของมนุษย์เราจะดำเนินการไปอย่างมีระเบียบแบบแผนและมีขั้นตอนต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ จะมีการพัฒนาการจากคิริระ ไปยังเท้า เช่น ชันคอได้ก่อนกว่า การเจริญเติบโตและพัฒนาของเด็กทางด้านน้ำหนัก ส่วนสูง และพัฒนาการตามความสามารถในด้านต่าง ๆ ของเด็กจะเป็นไปได้ด้วยดีหรือเหมาะสม มิใช่จะเกิดขึ้นตามธรรมชาติจะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้รับการเลี้ยงดูทั้งกายและจิตใจ ตลอดจนการให้อาหารอย่างถูกต้อง การดูแลและเอาใจใส่ลูกด้วยความรัก ความอบอุ่นจากพ่อแม่ การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมที่ช่วยส่งเสริมสติปัญญาให้แก่เด็ก

ทวีรัสมิ ธนาคม (2521, หน้า 5-8) ได้กล่าวถึงผลของโภชนาการที่มีต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์มี 3 หัวข้อใหญ่ ๆ คือ

1. ผลทางร่างกาย

1.1 ขนาดของร่างกาย มีปัจจัย 2 อย่างคือ พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม เด็กแต่ละคนจะเจริญเติบโตได้สมบูรณ์ตามขอบเขตที่กรรมพันธุ์ของตนกำหนดไว้มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมคือ อาหารและโภชนาการ พันธุกรรมเป็นสิ่งที่เราเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่โภชนาการเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถดัดแปลงได้ ปรับปรุงแก้ไขให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ เช่น เด็กผู้หญิงในสหรัฐฯ โตกว่าเด็กผู้หญิงในญี่ปุ่นทั้งทางด้านส่วนสูง และน้ำหนัก ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมคือ การรับประทานอาหาร และสภาพความเป็นอยู่อื่น ๆ แม้แต่ในญี่ปุ่นเองในระยะ 50 ปีที่ผ่านมาเด็กผู้หญิงได้มีความเจริญเติบโตที่ขึ้นคิดเฉลี่ยประมาณร้อยละ 10 ที่เป็นเช่นนี้เพราะประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนาเกี่ยวกับการรับประทานอาหารและความเป็นอยู่ดีกว่าเดิม

1.2 การมีครรภ์และสุขภาพของทารก โภชนาการที่ดีจะช่วยลดอันตรายอันอาจเกิดขึ้นในระยะมีครรภ์ เช่น ครรภ์เป็นพิษ แท้งก่อนกำหนดคลอด เป็นต้น ยังช่วยให้มารดามีสุขภาพ

โดยทั่วไปที่ดีด้วย สำหรับทารกในครรภ์นั้นถ้าโภชนาการของมารดาดีตลอดการตั้งครรภ์ โดยเฉพาะในช่วงเดือนท้ายของการตั้งครรภ์ทารกจะสมบูรณ์แข็งแรง และเมื่อคลอดแล้วก็จะเจริญเติบโตได้อย่างปกติ โดยเฉพาะการเจริญเติบโตของสมองและจะมีอำนาจต้านทานโรคได้ดี

1.3 ความสามารถในการต้านทานโรค ผู้ที่มีภาวะโภชนาการดีจะมีความสามารถต้านทานโรคได้ดีกว่า และเมื่อติดโรคจะมีอาการรุนแรงน้อยกว่า และหายป่วยได้เร็วกว่าผู้ที่มีภาวะทางโภชนาการไม่ดี

1.4 ความมีอายุยืน ถึงแม้ว่าสิ่งที่จะช่วยให้คนเรามีอายุยืนมีหลายประการ เช่น ความก้าวหน้าทางการแพทย์ การบริการด้านสาธารณสุข ฯลฯ แต่ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การได้รับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ ถูกหลักอนามัยและหลักโภชนาการ

2. ผลทางด้านอารมณ์และสติปัญญา

การได้รับประทานอาหารตามหลักโภชนาการ นอกจากจะทำให้มีสุขภาพกายดีแล้วยังมีผลต่อสุขภาพจิตด้วย ผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บมักจะมีอารมณ์ดี จิตใจสบาย และสามารถใช้เวลาอ่านได้ดี ดังคำกล่าวที่ว่า "จิตใจที่สมบูรณ์อยู่ในร่างกายที่แข็งแรง"

2.1 ผลทางปัญญา ได้มีผู้ทดลองศึกษาเปรียบเทียบชาวอเมริกัน 2 พวก โดยพวกแรกเป็นพวกที่กินเนื้อสัตว์และตีนมเป็นประจำ อีกพวกหนึ่งกินข้าวและพืชเป็นอาหารหลัก ปรากฏว่าพวกแรกมีร่างกายแข็งแรง มีสมรรถภาพทางด้านร่างกายและความคิดอ่านสูงกว่าพวกหลัง ภาวะทุพโภชนาการที่สำคัญที่สุดคือ ภาวะการขาดโปรตีน ภาวะบกพร่องทางโภชนาการอันนี้มักค้นคว้าสรุปผลว่า การขาดอาหารมีผลให้การเจริญเติบโตของเด็กชงกังนทางร่างกาย จิตใจ สมอง และสติปัญญา

2.2 ประสิทธิภาพในการทำงานขึ้นอยู่กับสุขภาพทางกาย อารมณ์และสติปัญญา ผู้รับประทานอาหารดีมีประโยชน์อย่างเพียงพอจะทำให้ร่างกายแข็งแรง ทำให้ความอดทนในการทำงาน รับภาระได้มากกว่าคนที่ไม่แข็งแรง

3. ผลทางการเมืองและสังคม

เมื่อพิจารณาถึงจำนวนเด็กก่อนวัยเรียนที่ขาดอาหารถึง 350 ล้านคน เด็กเกิดมาโดยไม่มีโอกาสจะสมบูรณ์ทั้งทางกายและสมอง มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่อยู่ในประเทศ

ที่กำลังพัฒนา เป็นปัญหาที่องค์การอาหารและเกษตรนานาชาติจัดประชุมขึ้นที่กรุงเฮก เดือนมิถุนายน 2513 ผู้แทนจาก 119 ประเทศ ช่วยแก้ปัญหาในระยะต้น คือระยะที่สมองกำลังเจริญเติบโตอยู่ ระหว่าง 1-3 ขวบและควรช่วยหญิงมีครรภ์หากมีว่ปล่อยให้ขาดเลย การพัฒนาประเทศจะเป็นไป ได้ยาก

ความสำคัญของอาหารต่อสุขภาพของนักเรียน

ศัตรูอันยิ่งใหญ่ของโลกในปัจจุบันคือ ความอดอยาก ทุพโภชนาการ และสภาพโภชนาการที่ต่ำของ ประชากร ปีค.ศ.1965 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) รายงานว่าราว 1 ใน 3 ของประชากรในโลกได้รับอาหารไม่เพียงพอ และอีกราวหนึ่งในสามมีสภาพทางโภชนาการ ต่ำ ในจำนวนนี้เป็นเด็กสาวครึ่งหนึ่งซึ่งเกิดมาโดยไม่มีโอกาส"ได้มีสภาพร่างกายและสมองที่สมบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็แสดงว่า "โลกปัจจุบันกำลังทำลายพลังงานคนและความเจริญก้าวหน้าของตนเอง" (วัฒนา ประทุมสินธุ์, 2522, หน้า 5) สิ่งที่เป็นของเด็กร่างกายและเด็กวัยเรียนคือ การ รับประทานอาหารที่ดีจะทำให้เขาเจริญเติบโตและพัฒนาทางด้านร่างกาย เซลล์สมองเติบโตเป็น ผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

ซีฟสคูนธ์ วิสมีสตะนันท์ และอรุณ จุณกะปิยะ (2501, หน้า 12) ได้กล่าวว่าเด็กใน วัยเรียนเป็นวัยที่ยังอ่อนแอ มีเด็กเป็นจำนวนมากไม่น้อยที่ต้องทรมาณต่อโรคภัยไข้เจ็บอันเนื่องมาจาก ร่างกายได้รับอาหารไม่เพียงพอ หรือได้รับอาหารไม่ถูกส่วน การที่เด็กขาดอาหารในระยะที่ ร่างกายกำลังอยู่ในระหว่างการเจริญเติบโตจะมีผลทำให้ไม่เติบโตและเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่ง การขาดอาหารนั้น ไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อกระเทือนทางกายเท่านั้น แต่จะมีผลต่อความสามารถ ในการเรียนของเด็กด้วย ดังนั้นเด็กในวัยเรียนจึงควรได้รับการเลี้ยงดูเป็นพิเศษ อัตราการ ตายของเด็กจะลดลงถ้าได้รับอาหารที่ถูกส่วน ในประเทศไทยปัจจุบันนี้มีเด็กนักเรียนในชั้นประถม ศึกษามีจำนวนมากที่มีสุขภาพไม่ดี โดยเฉพาะในชนบทสิ่งที่สังเกตได้คือความสูงและน้ำหนัก ของร่างกายที่ยังเพิ่มในเกณฑ์ต่ำ หลายคนต้องหยุดเรียน อารมณ์ไม่แจ่มใส ผิวเหลืองซีด ทำทางอมโรค ฯลฯ

ประสพศรี อึ้งถาวร (2526, หน้า 69-80) ได้กล่าวถึงการดูแลสุขภาพเด็กวัยเรียน และเด็กวัยรุ่นว่า เด็กวัยเรียนจะมีปัญหาทางสุขภาพแตกต่างกับปัญหาที่พบในเด็กเล็ก ปัญหาทางสุขภาพกายนั้นจะพบได้น้อยลง แต่ปัญหาเรื่องการเรียน ปัญหาทางจิตใจพบมากขึ้น เด็กวัยเรียน อาจมีความพิการของร่างกายและสมองจากโรคที่เป็นมาตั้งแต่เด็ก เช่น โปลิโอ ลึนหัวใจรั่ว ส่วน ปัญหาสุขภาพกายที่พบในเด็กวัยเรียนได้แก่ ปัญหาเรื่องพันธุกรรม สายตา ซึ่งจะพบได้ประมาณร้อยละ 15-40 แล้วแต่อายุ ปัญหาเด็กอ้วนหรือการที่มีน้ำหนักกับส่วนสูงที่ผิดปกติ พบได้ร้อยละ 5-8 ถึงแม้ว่าสุขภาพทั่วไปของเด็กวัยนี้จะแข็งแรงกว่าเด็กเล็ก การเจ็บป่วยที่ต้องพึ่งแพทย์น้อยลง แต่สาเหตุของการขาดเรียนที่สำคัญ เช่น การเป็นโรคติดเชื้อต่างๆ ของระบบทางเดินอาหาร รองลงมาคือ อุบัติเหตุ

วนิดา สิทธิธรรมฤทธิ์ (2523, หน้า 47) ได้กล่าวถึงเด็กวัยกำลังเจริญเติบโต มีความต้องการอาหารและมีความจำเป็นต้องเสริมสร้างร่างกายมากยิ่งขึ้นเพื่อ

1. ความเจริญเติบโตซึ่งกำลังดำเนินอยู่อย่างไม่หยุดยั้ง
2. สมรรถภาพในการเล่าเรียน การเล่น และการออกกำลังกาย
3. อิริยาบถที่เพิ่มขึ้นรวมทั้งความปราดเปรียวว่องไว ทำให้เกิดความต้องการอาหารมากขึ้นเป็นลำดับ

ประวัติการจัดบริการอาหารกลางวันในประเทศไทย

การจัดเลี้ยงบริการอาหารกลางวันในโรงเรียน ในประเทศไทยไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน แต่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527, หน้า 13) ได้สรุปความเป็นมาของโครงการอาหารกลางวันไว้ดังต่อไปนี้

ใน พ.ศ. 2495 กระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มทดลองโครงการอาหารกลางวันเป็นครั้งแรก ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีกรมสามัญศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ

และทวีร์สมิ์ ธนาคม (2521, หน้า 34-36) ได้สรุปไว้ดังนี้

ใน พ.ศ. 2499 สำนักงานการศึกษาแห่งชาติและยูเนสโกจัดการประชุมเกี่ยวกับการศึกษา ในประเทศสวีเดนที่ประชุมเสนอเรื่องความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อสุขภาพ ขอให้โรงเรียน จัดอาหารกลางวันให้เด็ก

ใน พ.ศ.2501 กรมการฝึกหัดครูให้เจ้าหน้าที่ไปอบรมครูในโรงเรียนประถมศึกษาตาม ข้อตกลงกับยูนิเซฟ ในโครงการฝึกหัดครูในชนบท

ใน พ.ศ.2507 กรมการฝึกหัดครูได้สำรวจความต้องการของเด็กและเยาวชนไทยในด้านต่าง ๆ รวมทั้งโภชนาการมีใจความสรุปว่า นักเรียนส่วนมากไม่ได้กลับไปรับประทานอาหารที่บ้าน และโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่จัดอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียน

ใน พ.ศ.2508 กองโภชนาการ กรมอนามัย ทำการสำรวจการจัดเลี้ยงอาหารกลางวันในโรงเรียน ส่งคำถามไปยังกรมสามัญศึกษา กรมอาชีวศึกษา และกรมการฝึกหัดครู สรุปได้ว่านักเรียนซื้ออาหารจากผู้จำหน่ายอาหารมาขายมากที่สุด รองลงมาคือนำอาหารมาจากบ้าน และรับประทานอาหารที่โรงเรียนจัดขึ้น

ใน พ.ศ.2509 ศึกษาวิเคราะห์ของกรมสามัญศึกษาสำรวจในโรงเรียนประถมศึกษาตอนต้น 259 โรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษาตอนปลายที่มีประถมศึกษาตอนต้นด้วย 1,207 โรงเรียน พบว่าโรงเรียนที่ทำอาหารมีเพียง 8.5 เปอร์เซ็นต์ เด็กกลับไปรับประทานอาหารที่บ้าน นำจากบ้านมารับประทานที่โรงเรียน สาเหตุที่โรงเรียนไม่ได้จัดอาหารขายนั้นโรงเรียนเกือบครึ่งตอบว่าเด็กยากจนไม่มีเงินซื้อ นอกนั้นบอกว่าไม่มีที่ทำอาหาร ไม่มีอุปกรณ์ ไม่มีบุคลากร ร้อยละ 15.79

ใน พ.ศ.2515-2517 สถาบันค้นคว้าและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารได้ทำการส่งเสริมอาหารโปรตีน ใช้โปรตีนเกษตรทำที่ครัวกลางทดลองเลี้ยงเด็ก 3 โรงเรียนในเขตอำเภอบางเขน หลังการทดลองพบว่าเด็กที่รับประทานอาหารมีสุขภาพดีขึ้น ลดอัตราโรคขาดอาหารได้หลายโรค

ใน พ.ศ.2518 คณะกรรมการโครงการอาหารกลางวัน ได้จัดการอบรมแก่หัวหน้าหมวดการศึกษา ครูใหญ่ และครูคหกรรมศาสตร์ และให้ทุนอุดหนุนโรงเรียนละ 5,000 บาท เพื่อการจัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527, หน้า 13-16) ได้กล่าวว่าในช่วง 20 ปีแรก โครงการนี้ไม่ได้รับความสำเร็จเท่าที่ควร ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐบาล ต้องขอความช่วยเหลือจากองค์การหรือมูลนิธิต่างประเทศอยู่เสมอ ตั้งแต่ พ.ศ. 2495-2516 มีจำนวนโรงเรียนที่จัดโครงการอาหารกลางวันรวม 251 โรงเรียน ในช่วงระยะ

เวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (2515-2519) มีโรงเรียนจัดโครงการอาหารกลางวันจำนวน 156 โรงเรียน ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520-2524) มีโรงเรียนที่จัดโครงการอาหารกลางวันถึง 1,622 โรงเรียน และในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2525-2529) ในช่วงปี 2525-2527 มีโรงเรียนเข้าโครงการอาหารกลางวันรวม 4,925 โรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530, หน้า 9) ได้กำหนดนโยบายในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-พ.ศ.2534) ไว้ว่า ได้มีการเร่งรัดบังคับให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงเรียนจัดโครงการอาหารกลางวันขึ้นอย่างครบถ้วนก่อนวันที่ 5 ธันวาคม 2530 มุ่งให้นักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันทุกวัน และได้รับคุณค่าอาหารครบทุกหมู่ ลดปริมาณการขาดสารอาหารในนักเรียนให้ได้ร้อยละ 100 และให้จัดกิจกรรมโครงการในรูปแบบกระบวนการเรียนการสอน

จากการประชุมโครงการอาหารกลางวันของกระทรวงศึกษาธิการ นายสัมพันธ์ ทองสมัคร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงงบประมาณปี พ.ศ.2537 ว่า รัฐบาลได้ตั้งงบประมาณสำหรับโครงการอาหารกลางวันให้นักเรียนประถม 1,000 ล้านบาท ก่อนประถม 200 ล้านบาท และอาหารเสริม 1,070 ล้านบาท ในแต่ละปียังมีงบประมาณกองทุนอาหารกลางวันในเป้าหมาย 6,000 ล้านบาท เพื่อนำดอกผลไปใช้ในโครงการอาหารกลางวัน ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2536) มีอยู่ 1,500 ล้านบาท และให้สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลและวิทยาลัยเกษตรกรรมช่วยผลิตอาหารให้กับโรงเรียนในพื้นที่บริเวณที่มีสถานศึกษาตั้งอยู่ การดำเนินการที่ผ่านมามีกลุ่มแม่บ้านเข้ามาร่วมดำเนินการด้วย

วัตถุประสงค์และความมุ่งหมายในการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน

สุชาติ โสภประยูร (2514, หน้า 100-102) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. ความมุ่งหมายทางการศึกษา

โครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะกิจกรรมทั้งสามของโครงการสุขภาพในโรงเรียนมาก ทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อม หรือความเป็นอยู่ บริการสุขภาพ หรือการสอนสุขศึกษา และโครงการอาหารกลางวัน โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ยังเป็นเหมือนห้องปฏิบัติการ หรือห้องทดลองให้แก่บรรดาวิชาการต่าง ๆ ที่นักเรียนได้เรียนมา ช่วยให้นักเรียนเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย สมอง จิตใจ อารมณ์และสังคมอย่างครบถ้วน คุณค่าซึ่งกลุ่มต่างๆ ให้ประสบการณ์แก่เด็กโดยผ่านโครงการอาหารกลางวัน เช่น

1.1 วิชาคณิตศาสตร์ เช่น ทำให้ทราบถึงเรื่องการใช้จ่ายเงิน

1.2 วิชาการเกษตร เช่น การทำสวนครัว หรือการเลี้ยงสัตว์

2. ความมุ่งหมายทางด้านโภชนาการ

2.1 เพื่อช่วยให้นักเรียนได้รับอาหารที่ถูกส่วน และมีคุณค่าครบตามที่ร่างกายต้องการ

2.2 เพื่อช่วยป้องกันโรคขาดสารอาหาร

2.3 เพื่อช่วยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์โดยตรงด้านโภชนาการ

3. ความมุ่งหมายทางด้านอื่น

3.1 เพื่อช่วยเหลือเศรษฐกิจหรือเป็นการลดค่าครองชีพให้แก่นักเรียนและครูทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการประหยัด

3.2 เพื่อช่วยให้นักเรียนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น ช่วยเหลือทำงานในโรงอาหาร โรงครัวของโรงเรียน

3.3 เพื่อฝึกให้นักเรียนทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

บุญเลิศ สุวรรณเสนีย์ (2516, หน้า 48-49) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของโครงการอาหารกลางวัน ดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวันที่มีคุณภาพ มีปริมาณเพียงพอ และครบมือในวันหนึ่ง ๆ
2. เพื่อให้นักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวันที่มีคุณภาพ แต่ราคาถูก
3. เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ในการประกอบอาหาร การบริการอาหารและการผลิตอาหาร

4. เพื่อฝึกอบรบบริโภคนิสัยที่ดี ตลอดจนมารยาทในการบริโภคอาหารและการถือเอาประโยชน์จากการวิสาสะในวงอาหาร
5. เพื่อฝึกหัดความรับผิดชอบในการทำงาน และรู้จักฐานะบทบาทของตัวเองในการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ
6. เพื่อเอาประโยชน์ที่นอกเียงจากการจัดโครงการอาหารกลางวัน ไปปรับปรุงอาคารและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น
7. เพื่อเผยแพร่โภชนาการศึกษาไปพร้อมกับการจัดโครงการอาหารกลางวันนั้นด้วย เช่น ให้ลองปฏิบัติ

ค้วน ขาวหนู (2526, หน้า 351) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์หรือประโยชน์ที่ได้จากการจัดอาหารกลางวันดังนี้

1. เป็นการประหยัด แทนที่ผู้ปกครองจะจ่ายเงินให้ลูกหลานมาก ๆ ก็ลดลง เพราะโรงเรียนทำอาหารมิได้มุ่งผลกำไร ค่าแรงงาน ค่าอุปกรณ์โรงเรียนก็เป็นฝ่ายออกทั้งสิ้น
2. เพื่อให้เด็กได้รับประทานอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และครบถ้วนตามที่ร่างกายต้องการ เป็นการป้องกันโรคขาดอาหาร ในกรณีที่บ้านขาดอาหารอะไร ทางโรงเรียนก็จะได้เสริมอาหารจำพวกนั้นให้มากขึ้น เพราะทางโรงเรียนรู้ว่านักเรียนแต่ละคนต้องการอาหารอะไรคนละเท่าไร
3. ประโยชน์การจัดการศึกษา นักเรียนมีประสบการณ์ต่าง ๆ ในการทำอาหาร เช่น การจำหน่าย การประกอบอาหาร การบริโภคอาหารที่มีคุณค่า ตลอดจนการสงวนคุณค่าทางอาหาร
4. เป็นการฝึกนิสัยการบริโภคที่ดี เช่น รู้จักล้างมือก่อนรับประทานอาหาร มารยาทในการรับประทานอาหารในสังคม ไม่เลือกกินอาหารเฉพาะที่ตนชอบเพียงอย่างเดียว
5. นักเรียนได้ฝึกฝนทางด้านคหกรรมศาสตร์ เพราะโรงเรียนประถมศึกษาที่มีหลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ส่วนโรงเรียนมัธยมก็มีวิชากลุ่มการทำงานอาชีพอยู่แล้ว (การเรียนแต่ทฤษฎีไม่ช่วยให้เด็กได้เข้าใจดีพอ เรียนโดยการกระทำ จะมีค่าต่อการศึกษา) นักเรียนจะได้เรียนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ

6. สงเคราะห์เด็กยากจน โรงเรียนหนึ่งๆ มีนักเรียนที่ยากจน แม้กระทั่งอาหารกลางวัน ก็ไม่มีเงินจะซื้อกิน เด็กจะทรมาณจิตใจ และเกิดปมด้อย เกิดความหิวโหย หมดสมาธิในการเรียน ถ้าทางโรงเรียนได้ช่วยเด็กเหล่านี้ให้กินฟรีบ้างก็นับว่าได้กุศลอย่างยิ่ง

7. เด็กได้รู้จักทำการเกษตร เช่น ทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ได้เห็นคุณค่าของผลงานก็จะเกิดความภาคภูมิใจ เมื่อได้นำผลิตผลนั้นมาประกอบเป็นอาหาร

8. รู้จักการเข้าสังคมกับเพื่อน ๆ ร่วมกิจกรรมการยาท เป็นการฝึกเด็กไปในตัว

9. เป็นการปูพื้นฐานประชาธิปไตย โดยให้บริการตัวเอง มีการเข้าแถวรับประทานอาหารตามลำดับก่อนหลัง

10. เพื่อให้เด็กได้นำความรู้ไปเผยแพร่แก่ทางบ้านและชุมชนต่อไป

จรัส นองมาก และคณะ (2526, หน้า 28) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของโครงการอาหารกลางวันที่กำหนดในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 (2525-2529) เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายมีดังนี้

1. เพื่อฝึกนักเรียนที่ต้องเรียนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ วิชางานบ้าน งานเกษตร โดยใช้เวลาที่จะต้องจัดอาหารกลางวันประจำวันนั้นใช้ฝึกแทน

2. เพื่อให้นักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวันที่มีคุณค่าและปริมาณเพียงพอแก่ความต้องการของร่างกาย

3. เพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลน

4. เพื่อสร้างสุขนิสัยที่ดีในการรับประทานอาหาร

5. เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการศึกษแก่ชุมชนและนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการอาหารกลางวัน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529, ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของโภชนาการอาหารกลางวันในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวันที่มีคุณค่าและถูกหลักโภชนาการ

2. เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริงตามกิจกรรมการเรียนการสอนจนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้

3. เพื่อให้ผู้บริหาร ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้ ความเข้าใจ มีเจตคติที่ดีต่อโครงการ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวันได้ถูกต้อง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530, หน้า 14) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการจัดโครงการอาหารกลางวัน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528, หน้า 38)

สรุปความมุ่งหมายของโครงการอาหารกลางวันของนักการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. เพื่อยกระดับภาวะโภชนาการของเด็กนักเรียน
2. เพื่อเผยแพร่โภชนาการการศึกษาโดยการจัดสอนร่วมไปกับการจัดทำอาหารกลางวัน
3. เพื่อรู้จักอนามัยในการประกอบอาหารและการบริโภค ตลอดจนปลูกฝังบริโภคนิสัยที่ดี
4. เพื่อฝึกหัดประชาธิปไตยให้เด็กมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
5. เพื่อส่งเสริมให้มีผลิตผลทางเกษตรกรรมในโรงเรียนที่มีอาณาบริเวณและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
6. เพื่อส่งเสริมงานในด้านสวัสดิการและสงเคราะห์แก่ประชาชนโดยเฉพาะนักเรียนที่ครอบครัวขาดแคลนและยากจน

สำนักงานโครงการอาหารกลางวัน กระทรวงศึกษาธิการ (2537) กล่าวถึงโครงการอาหารกลางวันว่ามีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ให้นักเรียนก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษาที่มีอาหารกลางวันที่มีคุณค่าทางโภชนาการรับประทานทุกวันตลอดปีการศึกษา

เป้าหมายของโครงการ

1. เพื่อให้ให้นักเรียนระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษาที่ขาดแคลนอาหารกลางวันได้มีอาหารกลางวันรับประทานทุกวันตลอดปีการศึกษา ภายในปีงบประมาณ 2539
2. เพื่อให้ให้นักเรียนระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษาทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันที่มีคุณค่าทางโภชนาการทุกวัน ตลอดปีการศึกษา ภายในปีงบประมาณ 2544

รูปแบบการจัดโครงการอาหารกลางวัน

สายหยุด ธมานนท์ และคณะ (2519, หน้า 66) กล่าวว่า การจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนสามารถเลือกทำให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนได้หลายวิธี ดังนี้

1. แบบครัวกลาง (Central Kitchen) เป็นศูนย์สำหรับเตรียมอาหารกลางวันที่ได้สัดส่วน ซึ่งมีกำลังคน และสารอาหารต่าง ๆ ที่พอเหมาะกับความต้องการของเด็กแต่ละวัย มีโภชนากรเป็นผู้กำหนดรายการอาหาร ควบคุมการประกอบอาหารและแจกอาหารไปยังโรงเรียนต่าง ๆ เนื่องจากศูนย์เป็นสถานที่เตรียมอาหารเป็นจำนวนมาก เพื่อส่งไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ที่รับซื้อ จึงจำเป็นที่จะต้องมีอุปกรณ์ทุกอย่างให้ครบ พร้อมทั้งรถยนต์และคนขับในการบริการต่าง ๆ และศูนย์ควรตั้งอยู่ในแหล่งที่สามารถซื้ออาหารสดจำนวนมาก ๆ ได้จากผู้ผลิตโดยตรง เพื่อทำให้ราคาต้นทุนถูกลงและเป็นการสนับสนุนผู้ผลิตทางด้านเกษตรกรรมด้วย อีกประการหนึ่งโรงเรียนที่จะรับซื้ออาหารต้องมีจำนวนหลายโรงเรียนจึงจะคุ้มกับการลงทุนในการจัดตั้งศูนย์ และโรงเรียนเหล่านั้นควรตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกับศูนย์ เพื่อความสะดวกในการขนส่งอาหารไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ให้ทันเวลา

การจัดตั้งศูนย์นี้ รัฐบาลอาจเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด หรือเป็นบางส่วน หรืออาจดำเนินการโดยเอกชน หรือองค์การอิสระก็ได้ การจัดครัวกลางแบบนี้มีประโยชน์แก่ทางโรงเรียนเพราะเป็นการช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีในโรงเรียนได้ เช่น ปัญหาขาดเจ้าหน้าที่ดำเนินงาน ขาดอุปกรณ์ และสถานที่ในการจัดทำอาหาร เป็นต้น

2. โรงเรียนทำเองทั้งหมด บริการนี้มีหลายวิธี เช่น

2.1 จ้างแม่ครัว 1 คน และมีคนงานช่วย

2.2 ครู 1 คน รับผิดชอบดูแลคนงาน

2.3 จัดนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ขึ้นไป ผลิตเวรกันมาทำอาหาร โดยครูประจำชั้นเป็นผู้ควบคุมดูแล เพราะปกตินักเรียนจะมีชั่วโมงการครัวเป็นการช่วยฝึกเด็กให้มีความชำนาญในการจัดทำอาหารกลางวัน การจัดระเบียบต่าง ๆ ในห้องครัว ห้องอาหาร ข้อสำคัญ คือนักเรียนแต่ละชั้นต้องทำอาหารแข่งขันกันในด้านคุณภาพ ความสะอาด รสอาหาร ซึ่งเป็นการได้ผล

ดีกว่าจะให้บุคคลใดทำโดยเฉพาะ การหมุนเวียนกันแต่ละชั้นเป็นการเปรียบเทียบผลได้อย่างดี และในขณะเดียวกันก็สอนให้เด็กรู้จักคุณค่าของอาหารแต่ละอย่างด้วย เท่ากับเป็นการทำให้โภชนาการ และ เด็กจะเข้าใจได้ดีกว่าการสอนในชั้นโดยไม่ได้มีการฝึกปฏิบัติด้วย

นอกจากนี้ถ้าโรงเรียนมีบริเวณกว้าง นักเรียนมีการเรียนวิชาเกษตรและมีภาคปฏิบัติ ผลผลิตที่ได้จากการเกษตร นักเรียนอาจนำมาขายให้แก่ห้องครัวของโรงเรียนในราคาที่ถูกลงหรือ ราคาเท่ากับท้องตลาดก็ได้

3. โรงเรียนทำเองเป็นบางส่วน แบบนี้โรงเรียนอาจทำอาหารกลางวันแบบอย่างเดี่ยว ง่าย ๆ หรือทำเฉพาะกับข้าวจานเดียว หรือจัดจากอาหารที่ได้รับบริจาค เช่น นมผงจากยูนิเซฟ แบบนี้จะช่วยให้เด็กยากจนซื้ออาหารในราคาที่ถูกลง หรืออาจใช้วิธีการทำในรูปเสริมอาหารกลางวัน หรือเป็นอาหารว่างในตอนบ่ายก็ได้ เป็นการช่วยทำให้ภาวะโภชนาการของนักเรียนดีขึ้น ช่วย ส่งเสริมการเจริญเติบโตของเด็กได้ ถึงแม้จะไม่ได้ผลดีเท่าแบบที่ 1 แบบที่ 2 ก็ตาม

4. ให้พ่อค้าแม่ค้าเข้ามาขาย แบบนี้โรงเรียนอาจอนุญาตให้คนใดคนหนึ่งผูกขาดการขาย อาหารในโรงเรียน หรือให้แม่ค้าหาบเร่เข้ามาขาย โดยอยู่ในความควบคุมดูแลของโรงเรียน ในด้านราคา และคุณภาพ ตลอดจนความสะอาดของอาหาร แต่การบริการอาหารกลางวันแบบนี้ นักเรียนต้องซื้อด้วยราคาที่แพง เพราะแม่ค้าย่อมต้องบวกกำไร และโรงเรียนเองก็ไม่สามารถ ควบคุมคุณภาพและความสะอาดของอาหารได้อย่างเต็มที่ เป็นเหตุให้นักเรียนต้องบริโภคอาหารแพง ที่มีคุณภาพต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ อันจะมีผลกระทบต่อสุขภาพของเด็กด้วย แต่การบริการแบบนี้สะดวกเพราะไม่ต้องรับผิดชอบเตรียมอาหาร และเหมาะสำหรับโรงเรียนที่ ขาดเจ้าหน้าที่ อุปกรณ์ และสถานที่ทำอาหาร

5. การทำอาหารเลี้ยงนักเรียนเป็นครั้งคราว แบบนี้เหมาะสำหรับโรงเรียนที่อยู่ในชนบท จริง ๆ ทางโรงเรียนไม่พร้อมที่จะจัดอาหารเลี้ยงนักเรียนทุกวันได้ ครั้งแรกอาจจัดเดือนละครั้ง ต่อไปอาจเพิ่มเป็นสัปดาห์ละครั้งก็ได้ โดยเหตุที่ท้องถื่นแต่ละท้องถื่นย่อมมีปัญหาแตกต่างกัน การจัด อาหารเลี้ยงนักเรียนย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามปัญหานั้น ๆ ฉะนั้นการบริหารแบบนี้จึงมีหลายวิธี เช่น

5.1 นักเรียนนำอาหารกลางวันมาจากบ้าน แล้วทางโรงเรียนทำอาหารเสริมให้อีก 1 อย่าง

5.2 นักเรียนนำเฉพาะข้าวมาจากบ้าน แล้วทางโรงเรียนเก็บเงินนักเรียนคนละ ประมาณ 50 สตางค์ หรือ 1.00 บาท ต่อหนึ่งวัน เพื่อนำไปเป็นทุนจัดทำกับข้าวเลี้ยงนักเรียน

5.3 ให้นักเรียนแต่ละคนนำอาหารสดมาจากบ้าน แล้วครูและนักเรียนช่วยกันนำมา ทำเป็นอาหารกลางวันโรงเรียน

เกรียงศักดิ์ อุทโยธา (2528, หน้า 59-60) กล่าวถึงรูปแบบการจัดอาหารกลางวัน ดังนี้

1. จัดโดยไม่ใช้เงิน คือ โรงเรียนให้เด็กนำข้าวห่อ มารับประทานร่วมกันที่โรงเรียน โดยครูเป็นผู้อำนวยการความสะดวกจัดสถานที่ จัดกลุ่มนักเรียนรับประทานอาหารร่วมกัน

2. จัดโดยอาศัยเงิน (งบประมาณ, เงินบริจาค, เงินที่โรงเรียนจัดหา ฯลฯ) การจัดแบบนี้มีหลายรูปแบบ เช่น

2.1 เด็กนำข้าวห่อมาโรงเรียนแล้วมารับบริการอาหารที่โรงเรียนจัดให้

2.2 ให้นักคณนภายนอกมาจัดทำ จัดจำหน่าย โดยโรงเรียนกำหนดคุณภาพให้ถือปฏิบัติ

2.3 โรงเรียนจ้างบุคคลภายนอกมาจัดทำ มาปรุงอาหาร ตามที่โรงเรียนกำหนด โดยมีคณะกรรมการในแต่ละวันเป็นผู้จัดหาวัสดุ อาหารสดอาหารแห้งมาให้

2.4 ครูคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ทำโดยตลอดและขายเอง

2.5 ครูคนหนึ่งเป็นผู้จัดซื้ออาหารสด อาหารแห้ง และจัดทำเองโดยตลอด แต่การจัดจำหน่ายอาหารนั้น คณะกรรมการครูวันละ 2-3 คน ผลิตเปลี่ยนกันทุกวันเข้ามาควบคุมจำหน่ายเอง

2.6 โดยการจัดทำในรูปแบบคณะกรรมการครู วันละ 2-3 คน อาจมีนักเรียนและ ภารโรงเข้าร่วมด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528, หน้า 44-47) ได้กล่าวถึง รูปแบบการจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. รูปแบบมีให้กิน สำหรับโรงเรียนที่อยู่ในท้องถิ่นก้นดง มุ่งให้เด็กมีอาหารกินเพื่อ บรรเทาความหิว เช่น กล้วย เผือก มัน สามารถบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนได้โดย วางแผนเตรียมผลิตผลไว้

2. รูปแบบนำมาจากบ้าน นักเรียนนำอาหารมาจากบ้าน ครูและนักเรียนร่วมกันจัดสถานที่ และที่นั่งรับประทานอาหาร อาจเป็นโต๊ะ เลื่อนหนึ่งให้นักเรียนรับประทานอาหารเป็นกลุ่ม แบ่งปันอาหารกัน สามารถบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้การสอนได้ในชั้นรับประทานอาหาร ขึ้นเก็บและล้างเพื่อให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเกี่ยวกับมารยาทในการรับประทานอาหาร การสุขาภิบาล การใช้ผงซักฟอก ตลอดจนส่งเสริมคุณธรรม การเสียสละ ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัยอีกด้วย

3. รูปแบบอาหารเสริม เป็นการจัดอาหารว่างช่วงเช้าหรือบ่าย เพื่อแก้ปัญหาโภชนาการขาดสารอาหารและบรรเทาความหิว เหมาะสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กและเล็กมาก เพราะสามารถบริการอย่างทั่วถึง เลือกอาหารที่มีในท้องถิ่นราคาถูก มีคุณค่า เช่น กล้วยบวขชี ถั่วแดงแกงบวด ในรูปแบบนี้โรงเรียนสามารถบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้การสอนได้ครบทั้ง 7 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมผลิตผล เตรียมอาหาร ประกอบอาหาร การรับประทาน การเก็บล้าง การจัดการ และการถนอมอาหาร เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย

4. รูปแบบเพิ่มเติม โรงเรียนจัดอาหารเพิ่มเติมจากที่นักเรียนนำมาจากบ้าน เพื่อให้ นักเรียนได้รับอาหารที่มีคุณค่าตามหลักโภชนาการ เช่น นักเรียนนำข้าวและอาหารแห้งมาจากบ้าน โรงเรียนทำอาหารประเภทแกงและผัดเพิ่มเติมแจกให้นักเรียนเป็นกลุ่ม และส่วนหนึ่งให้นักเรียนที่ขาดแคลนอาหารได้รับประทานด้วย

5. รูปแบบอาหารจานเดียว โรงเรียนทั่วไปสามารถดำเนินการได้ราคาถูกประกอบง่าย มีคุณค่าอาหารครบ เช่น ข้าวผัด ก๋วยเตี๋ยวราดหน้า ข้าวราดแกง ขนมจีน ฯลฯ

6. รูปแบบอาหารชุด รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์ที่สุด มีทั้งปริมาณและคุณค่า ประกอบด้วยข้าวแกง ผัด และขนมหรือผลไม้ นักเรียนต้องแจ้งความประสงค์เป็นรายเดือน มีจำนวนที่แน่นอน เพื่อโรงเรียนสามารถจัดได้อย่างเหมาะสม แต่มีข้อจำกัด คือ ราคาค่อนข้างสูง เหมาะสำหรับโรงเรียนที่มีผู้ปกครองมีฐานะดี หรือโรงเรียนอยู่ในเมือง

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530, หน้า 25-28) ได้กำหนดรูปแบบในการจัดกิจกรรมอาหารกลางวันในโรงเรียนไว้ว่า โรงเรียนสามารถเลือกจัดในรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดหรือหลาย ๆ รูปแบบ ตามสภาพความเหมาะสมของเศรษฐกิจและท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความประหยัด ปลอดภัย และได้คุณค่าอาหาร ซึ่งได้กำหนดไว้ 4 รูปแบบดังนี้

1. รูปแบบเพิ่มเติม เป็นรูปแบบการจัดอาหารกลางวันให้นักเรียนนำอาหารมาจากบ้าน แล้วทางโรงเรียนจัดอาหารคาว (กับข้าว) หรืออาหารหวาน (ขนม) เพิ่มเติมให้ทุกวัน เพื่อให้ นักเรียนรับประทานอาหารที่มีคุณค่าตามหลักโภชนาการ และได้รับสารอาหารครบถ้วน เช่น วิธีการให้นักเรียนนำข้าวและอาหารแห้งมาจากบ้าน โรงเรียนจัดอาหารประเภทแกง หรือผัดผัดเพิ่มเติม โดยแจกให้นักเรียนเป็นกลุ่มเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนอาหารซึ่งกันและกัน หรือโรงเรียนจะจำหน่ายอาหารให้นักเรียนในราคาถูกลง แล้วจัดอาหารส่วนหนึ่งแบ่งปันให้นักเรียนขาดแคลน เพื่อจะได้มีอาหารรับประทาน

2. รูปแบบอาหารจานเดียว เป็นรูปแบบการจัดอาหารกลางวันที่โรงเรียนทั่วไปสามารถดำเนินการได้เนื่องจากราคาถูกลง ประกอบง่าย และมีคุณค่าทางอาหารครบเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดสลับกับรูปอื่น ๆ เพราะบางครั้งนักเรียนอาจเบื่อข้าว โรงเรียนก็อาจทำอาหารจานเดียวแทน ซึ่งมีให้เลือกหลายชนิด เช่น ขนมจีนน้ำยา ก๋วยเตี๋ยวราดหน้า ก๋วยเตี๋ยวน้ำ ก๋วยเตี๋ยวผัดไทย ก๋วยจั๊บ บะหมี่น้ำ ฯลฯ

3. รูปแบบอาหารชุด เป็นรูปแบบการจัดอาหารกลางวันที่มีคุณค่า ทั้งปริมาณและคุณค่าทางโภชนาการ ประกอบด้วยข้าว กับข้าว ขนมหรือผลไม้ รูปแบบนี้มีให้นักเรียนแจ้งความประสงค์รับประทานเป็นรายเดือน ซึ่งทางโรงเรียนจะทราบจำนวนที่แน่นอนเพื่อทางโรงเรียนจะได้เตรียมอาหารให้พอเหมาะกับจำนวนนักเรียน ซึ่งรูปแบบนี้เหมาะกับโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่มากสามารถดำเนินการโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนที่มีตั้งแต่ 1 รูปแบบขึ้นไป เช่น

วันจันทร์ นักเรียนนำข้าวและอาหารกลางวันมา โรงเรียนทำแกงส้มผักรวม เป็นรูปแบบเพิ่มเติม

วันอังคาร นักเรียนนำข้าวและอาหารมา โรงเรียนทำขนมจีนเป็นรูปแบบอาหารจานเดียว หรือบางโรงเรียนจะดำเนินการโดยให้นักเรียนรับประทานอาหารเป็นชุดเป็นรายเดือน และนักเรียนบางส่วนซื้อข้าวราดแกง หรือก๋วยเตี๋ยวที่ทางโรงเรียนจัดจำหน่าย ซึ่งมีทั้งรูปแบบอาหารชุดและอาหารจานเดียวสลับกันไปมา

อาหารเสริม ในที่นี้จะหมายถึงเฉพาะอาหารเสริมโปรตีนเป็นสารสำคัญที่ร่างกายต้องการในการช่วยสร้างเสริมร่างกายให้เติบโตแข็งแรง และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอของร่างกาย อาหารเสริมที่มีโปรตีนสูง และราคาถูกคืออาหารที่ได้มาจากถั่วชนิดต่าง ๆ เช่น นมถั่วเหลือง ถั่วเขียว ต้มน้ำตาล ถั่วดำแกงบัวตง โรงเรียนจะต้องจัดอาหารเสริมให้นักเรียนอีกอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 วัน เพื่อเสริมคุณค่าทางอาหารครบหลักโภชนาการ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2530, หน้า 28)

สถานที่ที่ใช้ดำเนินการจัดโครงการอาหารกลางวัน

วารากร วราอัศวปติ (2526, หน้า 61) ได้เสนอวิธีในการจัดสร้างโรงครัวสำหรับประกอบอาหาร ดังนี้

1. สถานที่ตั้ง ครัวควรอยู่ใกล้โรงอาหารเพื่อสะดวกในการขนส่งอาหารไปบริการ แต่ควรอยู่ใต้ลมของห้องอาหาร เพื่อป้องกันไม่ให้กลิ่นและควันไปรบกวนผู้รับประทานอาหาร
2. ขนาด ปกติควรมีขนาดประมาณหนึ่งในสามของโรงอาหาร แต่ก็คงแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปริมาณอาหารที่ทำ ลักษณะอาหารที่จัดทำ อุปกรณ์ที่ใช้
3. ความสูงของทางระบายอากาศ ครัวควรมีความสูงและมีที่ระบายอากาศอยู่ตอนบนเหนือเตา ควรมีปล่องระบายควัน ใอน้ำ และกลิ่นอาหาร
4. พื้นควรปูด้วยวัสดุที่เหมาะสม ถูknน้ำแล้วไม่ลื่น
5. ฝาผนังห้องครัว ควรเป็นมุงลาดกันแมลงเข้าไปในครัว ควรปูด้วยวัสดุทำความสะอาดง่าย

วัฒนา ประทุมสินธ์ (2522, หน้า 34) ได้กล่าวไว้ว่า โรงอาหารมีส่วนสำคัญยิ่งที่จะช่วยในการทำอาหารกลางวันที่มีประสิทธิภาพ ประหยัดเวลา แรงงาน และคุณภาพของอาหารให้ดีขึ้นได้ โรงอาหารไม่ดีอาจมีผลให้การทำงานล่าช้า ต้องเดินกลับไปกลับเสียแรงงานมาก อาจทำให้ผู้ทำงานอารมณ์ไม่ดี อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ ได้ โรงอาหารของโรงเรียนอาจจะสร้างให้พอดีสำหรับนักเรียนในการทำงาน และใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจหลังเวลาเรียน เป็นที่ฝึกให้ผู้มี

นิสัยรักสวยรักงาม เหมาะกับเป็นสถานที่อบรมทางด้านสังคมและให้การศึกษาของนักเรียน ฝึกให้เป็นผู้มีนิสัยกินที่ดี รักความสะอาด มีมารยาทที่ รู้จักการให้ความร่วมมือและเข้ากับคนอื่น ๆ ได้ จึงนับว่าโรงอาหารเป็นอาคารที่ให้ผลคุ้มค่าในการลงทุนยิ่งกว่าอาคารใดๆ

ในการจัดโรงอาหารหรือสร้างโรงอาหารนั้น วรากร วราอัครวดี (2526, หน้า 60) ได้ให้ข้อเสนอแนะ และให้คำนึงสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สถานที่ตั้ง ควรตั้งอยู่บริเวณที่เป็นศูนย์กลางแต่ไกลจากห้องเรียน เพื่อป้องกันการรบกวนจากกลิ่นอาหารและการทำงาน
2. ทิศทาง ต้องคำนึงถึงทิศทางลม และแสงแดด ต้องไม่ให้รับแสงแดดมากเกินไป ให้ขวางทางลม เพื่อให้ได้มีการระบายอากาศ
3. ขนาด ตามหลักสากลโรงอาหารของโรงเรียนควรมีประมาณ 1 ตารางเมตรต่อนักเรียนผู้ใช้ 1 คน
4. การจัดแผนผังภายใน ควรคำนึงถึงงานและประโยชน์ใช้สอยในโรงอาหาร ควรมีหน่วยสำคัญต่างๆ คือ ที่ล้างมือ เช็ดมือ โต๊ะวางอาหาร หรือเคาน์เตอร์เสิร์ฟอาหาร ที่วางภาชนะ อุปกรณ์เสิร์ฟ มีน้ำดื่ม บริเวณที่รับประทานอาหาร โต๊ะม้านั่ง ที่เก็บภาชนะอุปกรณ์ที่ล้างแล้ว
5. ทางระบายน้ำและท่อน้ำต่าง ๆ ซึ่ง วัฒนา ประทุมสินธุ์ (2522, หน้า 39) ให้ความสำคัญภายในโรงอาหาร จำเป็นต้องมีทางระบายน้ำอย่างสะดวกและทั่วถึง เพื่อให้การล้างและทำความสะอาดต่าง ๆ เป็นไปด้วยดี ท่อน้ำใช้ควรใหญ่พอประมาณ และมีระบบส่งน้ำที่ไม่ติดขัด นอกจากนี้ควรมีระบบน้ำสำรองไว้เมื่อมีการขัดข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อุดมศิลป์ ศรีสมบูรณ์ (2522) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่าโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีนักเรียนยากจนมาก ผู้ปกครองรายได้ต่ำ โรงเรียนขาดความพร้อมในเรื่องการจัดโครงการอาหารกลางวัน เพราะมีปัญหามากในเรื่องบุคลากรที่จะ

เป็นแรงงานในการทำ มีอุปกรณ์และเครื่องมือในการประกอบอาหารไม่เพียงพอ เงินทุนมีน้อย ขาดแคลนสถานที่ มีผู้บริหารบางส่วนยังไม่เห็นด้วยกับการจัดโครงการต้องการให้สำนักงานการศึกษาหาทางเพิ่มงบประมาณในการเริ่มจัดทำ รวมทั้งให้มีการเพิ่มหรือจัดสรรอัตราค่าจ้างครูให้มีอย่างเพียงพอ เพื่อที่โรงเรียนจะดำเนินการได้โดยไม่เป็นภาระกับโรงเรียนมากเกินไป

จันทร์หา เอ็มเอ็ม (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ในทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนและครูโภชนาการ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูโภชนาการ เห็นว่า การจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนมีปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านบุคลากรมีปัญหาสำคัญคือ ทำให้ครูมีภาระเพิ่มขึ้น
2. ด้านการเงิน ผู้ปกครองไม่มีเงินให้นักเรียนซื้ออาหาร ขาดแคลนเงินซื้ออุปกรณ์และปัญหาขาดทุน
3. ด้านวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ การขาดสถานที่และภาชนะสำหรับเก็บอาหารสดและอาหารแห้งแต่ละวัน เป็นปัญหามากอันดับหนึ่ง รองลงมาคือสถานที่นั่งรับประทานอาหารไม่เพียงพอ การขาดแคลนที่ดินและน้ำทำการเกษตร
4. ด้านการติดต่อขอความร่วมมือจากบุคคลภายนอก คนส่วนมากยังไม่เห็นความสำคัญ ประชาชนใกล้โรงเรียนยากจนและปัญหาขาดการเอาใจใส่ติดตามให้ความช่วยเหลืองานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. สภาพของโรงเรียนและนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องอาหารกลางวัน

โรงเรียนที่จัดโครงการอาหารกลางวันได้รับความช่วยเหลือด้านทุนดำเนินการหลายฝ่าย เช่น จัดหาทุนดำเนินการเอง ได้รับงบประมาณในระยะเริ่มต้นจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น มูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลนในพระบรมราชินูปถัมภ์ มูลนิธิจอห์น เอฟ. เคนเนดี

การจัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียนส่วนใหญ่โรงเรียนจัดทำอาหารและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำด้วย ส่วนมากนักเรียนนำอาหารมาจากบ้าน ถ้านักเรียนไม่มีอาหารกลางวันโรงเรียนจะให้ให้นักเรียนรับประทานฟรี แต่ให้ช่วยเหลืองานของโรงเรียน

2. ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน

- 2.1 ด้านอาคารสถานที่ มีปัญหาคือ ขาดแคลนสถานที่ที่จะให้นักเรียนนั่งรับประทานอาหาร ขาดสถานที่ในการประกอบอาหาร เป็นต้น
- 2.2 ด้านบุคลากร ขาดแคลนครูที่มีความรู้ด้านโภชนาการและมีจำนวนครูในโรงเรียนไม่พอ พื้นฐานทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองในชุมชนที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดโครงการ เป็นต้น
- 2.3 เงินทุนและเงินที่จะใช้จ่ายในโครงการอาหารกลางวัน ขาดแคลนเงินที่จะซื้ออุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ไม่เพียงพอและขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน
- 2.4 การจัดซื้ออาหาร โรงเรียนส่วนมากตั้งอยู่ไกลแหล่งที่จะซื้ออาหารสด และอาหารแห้ง และโรงเรียนยังเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองเวลาที่ต้องใช้ในการไปซื้อ

3. ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน

ผู้บริหารส่วนมากเห็นด้วยกับการจัดโครงการอาหารกลางวัน เพราะจะช่วยให้ นักเรียนได้รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ผู้บริหารบางคนไม่เห็นด้วยกับการจัดโครงการอาหารกลางวัน เพราะนักเรียนไม่มีเงินที่จะซื้ออาหารกลางวันได้

ฉวีวรรณ กীরติกร และคณะ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่องประสิทธิผลของการบริหารงานโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ : อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปผลได้ดังนี้

1. โรงเรียนที่ได้รับทุนอุดหนุนโครงการอาหารกลางวันจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และโรงเรียนที่ไม่ได้รับทุนอุดหนุนโครงการอาหารกลางวันจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ บริหารโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
2. บุคลากรของโรงเรียนที่ได้รับทุนอุดหนุนมีความสามารถในการบริหารโครงการอาหารกลางวันสูงกว่าบุคลากรของโรงเรียนที่ไม่ได้รับทุนอุดหนุนด้านการจัดอาหารกลางวันโดยไม่มุ่งกำไรและความสามารถแก้ปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์

3. โรงเรียนที่ได้รับทุนอุดหนุนมีความพร้อมด้านบุคลากรและด้านลักษณะสภาพของโรงเรียน แตกต่างจากโรงเรียนที่ไม่ได้รับทุนอุดหนุนอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

4. การมีส่วนร่วมและการยอมรับโครงการอาหารกลางวันของบุคลากรที่เกี่ยวข้องของ โรงเรียนทั้งสองประเภทแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

บุญเลิศ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดโครงการอาหาร กลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 1 ผลการวิจัยมีดังนี้

1. สภาพการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีอุปกรณ์และ เครื่องมือเครื่องใช้ ภาชนะใส่เครื่องดื่มเพียงพอกับจำนวนนักเรียน ขาดสถานที่เก็บอาหารสด และ โรงเรียนส่วนใหญ่มีเนื้อที่ทำการเกษตรแต่ไม่ได้ใช้เนื้อที่ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่

2. ปัญหาการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวัน พบว่าโรงเรียนที่มีปัญหาต่อไปนี้เป็น ระดับ "ปานกลาง" ได้แก่ ปัญหาสถานที่งบประมาณ ระยะเวลา และด้านอื่น ๆ เช่น การเกษตร ปัญหาอื่น ๆ นอกเหนือจากนั้นอยู่ในระดับ "น้อย"

เพ็ญศรี ลักษณะงาม (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษาที่มีต่อการจัดโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนในเขตการศึกษา 9 สรุปผลการ วิจัยดังนี้

จำนวนโรงเรียนที่มีการโรงมีมากกว่าจำนวนโรงเรียนที่ไม่มีโรง โรงเรียนที่ไม่มี โรงครัวมีมากกว่าโรงเรียนที่มีโรงครัว โรงเรียนที่ไม่มีโรงอาหารมีมากกว่าโรงเรียนที่มีโรง อาหาร และโรงเรียนที่ไม่มีที่นั่งรับประทานอาหารไม่เพียงพอมีมากกว่าโรงเรียนที่มีที่นั่งรับประทานอาหารเพียงพอ

วิภาวี เกียรติศิริ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู เกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา เขตพื้นที่ชนบทยากจน จังหวัดอุทัยธานี ผลการวิจัยพบว่า

1. โรงเรียนร้อยละ 39.04 ที่จัดบริการอาหารกลางวันเอง โดยครูและนักเรียนเป็นผู้ จัดและประกอบอาหาร ส่วนใหญ่จัดบริการทุกวันที่เปิดสอน โดยจัดแบบอาหารจานเดียว และมี คณะกรรมการอาหารกลางวันของโรงเรียนรับผิดชอบ ส่วนโรงเรียนที่เหลืออีกร้อยละ 60.96 ไม่ได้จัดบริการอาหารกลางวันเพราะไม่พร้อมที่จะดำเนินการ

2. ผู้บริหารและครูต่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนว่า เห็นด้วยอยู่ในระดับมากในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดดำเนินงานบุคลากร งบประมาณ สถานที่ เป็นต้น

3. ผู้บริหารและครูเห็นว่ามีความปัญหาในการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนอยู่ในระดับมาก ในด้านงบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการดำเนินงานโครงการ

วิรัตน์ ไวกุล และคณะ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพการจัดอาหารกลางวันของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตเมืองเชียงใหม่ และในเขตอำเภอรอบนอก ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงเรียนขนาดใหญ่ในเขตเมืองเชียงใหม่ สามารถจัดอาหารกลางวันได้สม่ำเสมอต่อเนื่องและมีฐานะมั่นคงมาเป็นเวลานาน ได้แก่ รายได้หรือเงินทุนที่ได้จากการขายอาหารให้แก่นักเรียนซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่าหนึ่งพันและสองพันคนขึ้นไป นักเรียนส่วนมากสามารถจะจ่ายค่าอาหารล่วงหน้า เป็นรายภาคเรียนหรือเป็นรายเดือนได้ รายได้เกี่ยวกับการจำหน่ายอาหารกลางวันจึงแน่นอนและมีจำนวนเงินค่อนข้างสูงอยู่ในมือ พอที่จะนำไปใช้จ่ายในการดำเนินการจัดทำอาหาร การจ้างแม่ครัวหรือผู้ช่วยประจำหลาย ๆ คนได้อย่างสะดวก การซื้ออาหารสดจำนวนมากจากตลาดหรือแหล่งผลิตทำให้ต้นทุนต่ำลง โรงเรียนบางแห่งมีเงินเหลือและนำไปใช้สนับสนุนกิจกรรมอย่างอื่นของโรงเรียนอีกด้วย อย่างไรก็ตามคุณภาพอาหาร ปริมาณ และราคาจำหน่ายก็เป็นที่พอใจของผู้ใช้บริการส่วนใหญ่ในทุกโรงเรียน

2. ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานอาหารกลางวันในโรงเรียนขนาดเล็กในเขตเมืองเชียงใหม่ และโรงเรียนในเขตอำเภอรอบนอก ได้แก่ เงินทุนดำเนินการที่มาจากหลายแหล่งคือ เงินทุนเริ่มแรกได้จากการรวมเงินบริจาคจากคณะครู นักเรียนและผู้ปกครองในชุมชนจากหน่วยงาน องค์กรหรือมูลนิธิ และจากเอกชนภายนอก เมื่อเริ่มดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งแล้ว เงินทุนที่ใช้หมุนเวียนในการดำเนินงานจะลดน้อยลง เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่มีกำลังซื้อน้อย นักเรียนที่รับบริการเป็นประจำไม่มาก ทำให้รายได้น้อยกว่ารายจ่ายและไม่พอที่

จะดำเนินงานต่อไปได้เรื่อย ๆ โรงเรียนจึงจำเป็นต้องจัดให้มีการระดมทุนหรือการหารายได้เพื่อสนับสนุนการจัดอาหารกลางวันบ่อย ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น การจัดงานกุศล การขายของที่ระลึกและการชักชวนให้มีการบริจาค เป็นต้น

ความพยายามอย่างจริงจังที่จะใช้กิจกรรมการเกษตรของนักเรียน เพื่อสนับสนุนการจัดอาหารกลางวัน มีแนวโน้มว่าจะเป็นไปได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของชุมชนนักเรียน ผู้ปกครอง ประกอบกับความรู้ความสามารถของบุคลากร การจัดการและที่ดินสำหรับการเกษตรหรือทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่ด้วย

ในสภาพของโรงเรียนที่มีเงินทุนจำกัด การจัดอาหารกลางวันเพื่อประโยชน์ของนักเรียนให้สามารถดำเนินต่อเนื่องไปได้ไม่ติดขัด ส่วนใหญ่จัดดำเนินการในลักษณะการแบ่งเบาภาระความรับผิดชอบหรือการให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมให้มากขึ้น ได้แก่ การจัดครูจำนวนหนึ่งหมุนเวียนกันรับผิดชอบจัดทำอาหารในแต่ละวันต่อเนื่องกัน ผสมผสานกับการให้นักเรียนจัดรวมกลุ่มกันกลุ่มละประมาณ 5-6 คน มาช่วยงานครูในการเตรียมและการบริการอาหารกลางวัน โดยให้ได้รับประทานอาหารกลางวันนั้นฟรีเป็นการตอบแทน

การให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนจำนวนน้อยที่ขาดแคลนไม่ได้รับประทานอาหารกลางวันแต่ละโรงเรียนจัดให้นักเรียนเหล่านี้ได้รับประทานอาหารฟรี โดยต้องช่วยทำงาน เช่น ทำความสะอาดล้างภาชนะหรือถาดใส่อาหารเป็นการแลกเปลี่ยน หรือจ่ายบัตรให้รับประทานอาหารฟรี โดยไม่ต้องทำงานหรือขายอาหารชดเชยค่าถูกชดเชยหนึ่งบาท เป็นต้น วิธีการปฏิบัติดังกล่าว แม้จะมีเจตนาดี แต่ยังมีบางสิ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความรู้สึกกลัวอายหรือความรู้สึกถูกแบ่งแยกยังคงมีอยู่จากการที่พบว่า เด็กเหล่านี้และผู้ปกครองส่วนหนึ่งยังลังเลที่จะให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ การสัมพันธ์กิจกรรมของกลุ่มประสพการณ์อื่น ๆ กับงานอาหารกลางวันโดยตรงในสภาพที่เป็นจริงทำได้ยากโดยเฉพาะในด้านการจัดการ

สมศักดิ์ เอี่ยมดี (2531, หน้า 175-181) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ พบว่า โรงเรียนส่วนมากไม่มีโรงครัวหรือโรงอาหารในการประกอบอาหารกลางวัน ซึ่งแก้ปัญหาโดยการใช้โรงฝึกงาน สภาตำบล ห้องเรียน ใต้ถุนอาคาร โรงเรียน ส่วนมากให้นักเรียนนั่งรับประทานอาหารกลางวันในโรงอาหารของโรงเรียน นอกจากนี้จะใช้ระเบียบ ใต้ถุนห้องเรียน เป็นต้น

2. ข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากร พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่โครงการอาหารกลางวัน เจ้าหน้าที่การเงิน กรรมการศึกษา และผู้ปกครอง

3. ข้อมูลเกี่ยวกับการเงิน พบว่า โรงเรียนส่วนมากได้รับงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และมีหลายโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากโครงการช่วยเหลือไทย-ออสเตรเลีย การจัดจำหน่ายอาหารชุดละ 1 บาท ทำให้ขาดทุน

4. ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน โรงเรียนส่วนมากมีนักเรียนยากจน 1-30 คน นักเรียนส่วนมากนำอาหารมาจากบ้านมารับประทานเองหรือผู้ปกครองนำมาให้ตอนกลางวัน นักเรียนที่ไม่มีเงินจ่ายค่าอาหารโรงเรียนจะให้ทำงานอื่นแทน

5. ข้อมูลเกี่ยวกับอุปกรณ์ และ เครื่องมือ เครื่องใช้ จำนวนวัสดุอุปกรณ์ เครื่องครัวส่วนมากมีพอใช้ จำนวนอุปกรณ์การเกษตรมีบ้างเล็กน้อยไม่เพียงพอ

ประยุทธ์ ศรีทิพย์ (2534, หน้า ข-ง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. โรงเรียนส่วนใหญ่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้สอดคล้องกับระดับจังหวัด เหมาะสมกับสภาพปัญหา การขาดแคลนอาหารกลางวัน การขาดสารอาหารของเด็กนักเรียน และมีลักษณะชัดเจน สื่อความหมายตรงกัน สามารถนำไปปฏิบัติ วัดและประเมินผลได้

2. ปัจจัยเบื้องต้นของโครงการมีลักษณะที่เหมาะสม คือ มีความพร้อมระดับปานกลาง ทั้งปริมาณและคุณภาพของบุคลากร งบประมาณ อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และเทคนิคดำเนินงาน โครงการ ครูและผู้ปกครองมีเจตคติที่ดีต่อโครงการและให้การสนับสนุนและร่วมมือ ครูส่วนใหญ่มี

คุณสมบัติประสบการณ์เหมาะสม โรงเรียนในท้องถิ่นกั้นตารยากจนและห่างไกล มีครูไม่เพียงพอ สำหรับจัดทำกิจกรรมอาหารกลางวัน โรงเรียนสองในสามส่วนมีเงินทุนหมุนเวียนลดลง แต่ดำเนินงานไปได้ มีอยู่เพียงเล็กน้อยที่ดำเนินงานได้เพียงครึ่งปี แล้วเงินทุนหมด โรงเรียนส่วนใหญ่ ใช้เทคนิคในการบริหารโครงการได้ในเกณฑ์ที่ดี ได้แก่ การจัดให้ครู นักเรียนรับผิดชอบในกิจกรรมโครงการ สามารถนำเอาคาบเวลาเรียนของกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพมาใช้ในการจัดทำโครงการได้ ประกอบอาหารกลางวันในโรงเรียนได้มากกว่า 1 วัน ต่อสัปดาห์ จำหน่ายอาหารได้ในราคาถูกลง สามารถจัดอาหารกลางวันฟรีแก่นักเรียนที่ขาดแคลนได้ทุกคน

3. กระบวนการดำเนินงานทุกกระบวนการ สามารถจัดได้ทุกโรงเรียน มีกระบวนการประกอบอาหาร การรับประทานอาหาร การเก็บและการล้าง นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติมากกว่า กระบวนการ การจัดการ การเตรียมอาหาร การเตรียมผลผลิต และการถนอมอาหาร ซึ่งนักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติได้ปานกลางและน้อยลงตามลำดับ

4. โรงเรียนจัดโครงการได้บรรลุเป้าหมายในเกณฑ์ดี ได้แก่ การจัดให้นักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันที่ถูกหลักและคุณค่าทางโภชนาการ นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมจริง คณะครู ผู้บริหาร ผู้ปกครองมีเจตคติที่ดีต่อโครงการ ครูมีความรู้ ความเข้าใจและปฏิบัติได้ตามแนวที่โครงการกำหนด

5. สภาพปัญหาการดำเนินงานโครงการมี แต่ไม่รุนแรง ปัญหาที่น่าสนใจได้แก่ โรงเรียนในหมู่บ้านยากจน กั้นตาร และห่างไกล มีครูที่รับผิดชอบจัดกิจกรรมอาหารกลางวันและมีงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมในบางกระบวนการได้น้อย

6. คณะครูได้เสนอแนะว่า ควรจะเพิ่มปัจจัยคือ บุคลากรและงบประมาณให้เพียงพอ และสอดคล้องกับสภาพความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น อย่างแท้จริง

วรรณศักดิ์ ศาลาน้อย (2534, หน้า 140-146) ได้ศึกษาสภาพการจัดบริการอาหารกลางวันที่ประสบความสำเร็จ ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนได้รับรางวัลดีเด่นของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า

1. สภาพการจัดอาหารกลางวันของโรงเรียนประเภทที่ 1 นักเรียนส่วนใหญ่มีบิดา มารดา เป็นพ่อค้า ข้าราชการ สามารถจ่ายค่าอาหารเป็นรายเดือนหรือรายภาคได้
  2. สถานที่ในการประกอบอาหาร โรงครัวเป็นอาคารชั้นเดียว พื้นลาดซีเมนต์ มีมุ้งลวดปิดมิดชิด
  3. บุคลากรที่เกี่ยวข้องทางโรงเรียนจะจัดในรูปแบบคณะกรรมการ 3 คณะ คือ คณะกรรมการบริหารงาน คณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการตรวจรับอาหาร
  4. แหล่งเงินงบประมาณ ได้มาจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ มูลนิธิของโรงเรียน เงินอุดหนุนจากผู้บริหาร เงินจากครูและนักเรียน
  5. รูปแบบการจัดบริการอาหารกลางวัน คือ รูปแบบอาหารชุด มีอาหารคาว 2 อย่าง อาหารหวาน 1 อย่าง และอาหารเสริมโปรตีน
  6. การบริการ นักเรียนมีหน้าที่จัดสถานที่โดยจัดเป็นกลุ่มรับประทานอาหาร มีครูประจำชั้น ควบคุมและสังเกตพฤติกรรมกรรมการรับประทานอาหาร
  7. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวัน มีครัวเป็นศูนย์กลางประกอบอาหารแล้วแจกจ่ายบริการตามห้องเรียนต่าง ๆ การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการประกอบอาหาร จึงถูกแยกไปเรียนในคาบเวลาปกติ มีเพียงชั้นการรับประทานอาหารเท่านั้นที่โรงเรียนจัดให้ครูประจำชั้นควบคุมและแนะนำวิธีที่ถูกต้อง
- จรัชติภรณ์ ไทนาค (2537) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 6 ในกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาประถมศึกษาอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า
1. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนของนักเรียน พบว่า นักเรียนเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมอาหารกลางวันในคาบเวลาของวิชางานบ้าน ด้านการเตรียมผลผลิต นักเรียนได้ทำการปลูกพืชในโรงเรียน 1 ครั้งต่อปี การเตรียมอาหารกลางวันในโรงเรียน นักเรียนจะล้างและหั่นส่วนประกอบของอาหาร และทำความสะอาดโต๊ะสำหรับทำอาหาร นักเรียนลงมือประกอบอาหาร ประเภทแกง ต้ม ผัด ทอด และของหวาน

ในการรับประทานอาหาร นักเรียนจะล้างมือก่อนและหลังรับประทานอาหาร เข้าแถวมารับบริการอาหาร รับประทานอาหารอย่างเรียบร้อย เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้วจะจัดโต๊ะเก้าอี้ และทำความสะอาดสถานที่รับประทานอาหารและสถานที่ประกอบอาหาร ล้างทำความสะอาดภาชนะ อุปกรณ์ ตรวจสอบแลเก็บภาชนะ อุปกรณ์ประกอบอาหาร

ในการถนอมอาหาร นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติการใช้ความเย็น การตากแห้ง การดอง นักเรียนได้นำเอาความรู้ในการเข้าร่วมกิจกรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน คือ การทำอาหาร และด้านการเพาะปลูก

2. ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนที่อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด คือ กิจกรรมอาหารกลางวัน ทำให้รู้ประโยชน์ของอาหารแต่ละชนิด ทำให้ประหยัดเงิน และมีประโยชน์ต่อตัวนักเรียน

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนพบว่า

ผู้บริหารโรงเรียนให้การสนับสนุน โดยการแนะนำการปฏิบัติกิจกรรม คณะครูมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม สำหรับภารโรง ผู้ปกครองตลอดจนชุมชนในท้องถิ่นได้บริจาคเงินหรือสิ่งของมาช่วยประกอบอาหาร

โรงเรียนส่วนใหญ่มีโรงครัวอยู่ในสภาพพอใช้ ส่วนมากไม่มีโรงอาหาร สถานที่ล้างภาชนะ อุปกรณ์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะจัดแยกเป็นสัดส่วนมีจำนวนเพียงพอ

งบประมาณส่วนใหญ่ได้จากทางราชการ และมีค่าอาหารจากครูและนักเรียน เมื่อดำเนินการไปแล้ว เงินทุนที่ใช้ในการดำเนินงานมีสภาพลดลง

ด้านวัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ภาชนะ เครื่องใช้ในการประกอบกิจกรรมอยู่ในสภาพใช้ได้ มีปริมาณพอเพียง ครุภัณฑ์ประเภทโต๊ะ เก้าอี้ สำหรับนั่งรับประทานอาหาร ส่วนใหญ่มีพอดีกับจำนวนนักเรียน

ด้านการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่จะให้นักเรียนมาปฏิบัติกิจกรรมในคาบเวลาของกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพแขนงงานบ้าน ทางโรงเรียนจะมีแผนการกำหนดรายการประกอบ

อาหารกลางวัน โดยจัดให้สัมพันธ์กับวิชาในบ้าน ขั้นตอนของกิจกรรมเพื่ออาหารกลางวันแก่นักเรียน มีการปฏิบัติมาก ได้แก่ ขั้นตอนเตรียมผลผลิต รองลงมาคือ ขั้นตอนประกอบอาหาร ขั้นตอนรับประทานอาหารและขั้นตอนเก็บล้าง ส่วนขั้นตอนจัดการนักเรียนมีการปฏิบัติน้อยที่สุด

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวัน ได้แก่ ครูส่วนมากไม่มีเวลาช่วยประกอบอาหาร ครูผู้ประกอบอาหารขาดประสบการณ์ในการปรุงอาหาร ในด้านการเกษตรจะขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก

สืบพงษ์ แสนยาเกียรติคุณ (2537) ได้ศึกษาเรื่องสภาพการจัดอาหารกลางวันของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตชุมชนชาวไทยภูเขาในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สภาพโรงเรียนประถมศึกษาในเขตชุมชนชาวไทยภูเขาเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ผู้ปกครองนักเรียนมีฐานะยากจน โรงเรียนไม่มีโรงครัว และโรงอาหารสำหรับประกอบอาหาร การประกอบอาหารใช้ได้ถนุบ้านพักครู ศาลา และอาคารอเนกประสงค์แทน นักเรียนนั่งรับประทานอาหารตามระเบียบอาคารเรียน ได้ต้นไม้ หรือในเต็นท์

การจัดบริการอาหารกลางวันแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การจัดอาหารจำหน่ายแก่นักเรียนต่อเนื่องตลอดทั้งปี ทางโรงเรียนมีกองทุนมูลนิธิให้ความช่วยเหลือในเรื่องทุนหมุนเวียน ลักษณะการจัดเป็นแบบอาหารจานเดียว ขายในราคาจานละ 3 บาท

2. จัดอาหารกลางวันให้นักเรียนรับประทานฟรี เพราะนักเรียนไม่มีเงินซื้อ โรงเรียนที่มีเงินทุนเพียงพอก็สามารถจัดได้ตลอดปี ส่วนมากจัดได้ปีละประมาณ 3-4 เดือน เนื่องจากเงินทุนหมุนเวียนที่ได้รับมาหมด และจะดำเนินการเมื่อได้รับงบประมาณใหม่ ซึ่งจะเป็นปีการศึกษาต่อไป

การดำเนินงานโครงการ เป็นไปในรูปคณะกรรมการ มีผู้บริหารเป็นประธาน ผู้รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวันเป็นผู้ดำเนินงาน โดยมีครูเวรเป็นกรรมการจัดทำร่วมกับนักเรียนร่วมกับชุมชน โครงการอาหารกลางวันได้รับความร่วมมือจากครูและผู้ปกครองมากพอสมควร

โรงเรียนมีโครงการต่าง ๆ หลายโครงการที่สนับสนุนโครงการอาหารกลางวัน แต่ช่วยเหลือได้เป็นส่วนน้อยเท่านั้น เช่น โครงการสหกรณ์ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน

ปัญหาที่ประสบ ได้แก่

1. การขาดเงินทุนในการซื้ออาหาร
2. ขาดวัสดุอุปกรณ์และ เครื่องมือในการประกอบอาหาร
3. สินค้าที่ใช้ประกอบอาหารในท้องตลาดมีราคาแพง
4. ประชาชนในชุมชนมีฐานะยากจน จึงไม่สามารถให้ความร่วมมือได้ดีเท่าที่ควร
5. โรงเรียนยังขาดสถานที่ประกอบอาหาร
6. ขาดครูที่มีความรู้ทางโภชนาการ

จากการศึกษาเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียน ได้รับการสนับสนุนทั้งภาครัฐบาลและเอกชน และผลของอาหารกลางวันที่ดีขึ้นในโรงเรียนนั้น สามารถลดปัญหาการขาดแคลนอาหารกลางวันของเด็กยากจน และลดปัญหาการขาดสารอาหารของนักเรียนอีกด้วย การจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา มีปัญหาในด้านต่างๆ เช่น สถานที่ไม่เพียงพอ งบประมาณมีน้อย อุปกรณ์และเครื่องมือในการประกอบอาหารไม่เพียงพอ ขาดแคลนบุคลากร นักเรียนและผู้ปกครองยากจน ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคอย่างมากในการจัดโครงการอาหารกลางวัน แต่โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่มีขนาดเล็กไม่สามารถจัดโครงการอาหารกลางวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องหาแนวทางและร่วมกันแก้ไขวิธีดำเนินงานโครงการ เพราะเราต้องไม่ลืมว่าการที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าขึ้นจำเป็นต้องสร้างประชาชนให้มีคุณภาพ หากเยาวชนประสบกับการขาดแคลนอาหารและอยู่ในภาวะหิวโหยระดับสูงแล้ว ความหวังที่จะพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในอนาคต คงจะ กระทบได้ยาก การศึกษาสภาพการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะ เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ผู้รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวัน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำมาพิจารณาพิจารณาปรับปรุงพัฒนากิจกรรมดังกล่าวให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ด้วยดี